

Wolontariusz przy pokrzywdzonym w świetle art. 299a KPK

Artykuł 299a KPK dodany ustawą z 28.11.2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka umożliwia obecność osoby wskazanej przez pokrzywdzonego podczas czynności w postępowaniu przygotowawczym prowadzonych z jego udziałem. Przepis stanowi implementację art. 3 ust. 3 (Prawo do rozumienia i bycia rozumianym) i art. 20 lit. c dyrektywy 2012/29/UE (Prawo do ochrony ofiar w trakcie postępowania przygotowawczego), które przewidują prawo udziału osoby trzeciej wskazanej przez ofiarę w złożeniu zawiadomienia o przestępstwie oraz w trakcie postępowania przygotowawczego. Słusznie zauważa się w doktrynie, że udział pokrzywdzonego w czynnościach procesowych może stanowić dla niego źródło dodatkowych, nowych uciążliwości i negatywnych przeżyć wewnętrznych określanych mianem „wtórnej wiktymizacji” i obecność osoby przybranej będzie dla niego rękojmią zniwelowania tych ujemnych przeżyć i niedogodności, zwłaszcza że to właśnie pokrzywdzony samodzielnie decyduje o wyborze osoby przybranej. Z kolei w przewodniku Rady Europy do wdrażania Dyrektywy (DG Justice Document 2013) wskazuje się, że doświadczenia Państw Członkowskich UE, w których ofiary mają to prawo, pokazały, że praktyka ta jest korzystna dla jakości dowodów, rozstrzygnięcia spraw, a także zmniejsza obciążenie policji i prawników. Podkreśla się także, że osoba wspierająca jest zobowiązana do zaufania poufności. Przepis nie ogranicza kręgu osób, które mogą być obecne podczas czynności, i dlatego przyjąć należy, że chodzi nie tylko o osoby najbliższe, ale też o inne osoby wskazane przez pokrzywdzonego, w tym np. **wolontariuszy**. Przepis nie określa rodzaju czynności prowadzonych z udziałem pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym. Chodzi zatem nie tylko o czynność procesową przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka, ale także i inne czynności, jak konfrontacji, okazania przedmiotów lub osób oraz inne w tym w tym oględziny i badania wymienione w art. 192 k.p.k. Pewne wątpliwości budzą jedynie sytuacje, gdzie k.p.k. wyraźnie określa katalog osób biorących udział w danej czynności (np. przesłuchania w trybie art. 185 a- 185 c k.p.k.). Mimo, że przepis art.299 a k.p.k. *expressis verbis* odnosi się do postępowania przygotowawczego, to w komentarzach postuluje się dopuszczania osoby wspierającej pokrzywdzonego także do czynności postępowania sprawdzającego w trybie art.307 k.p.k. (przede wszystkim do przesłuchania pokrzywdzonego składającego zawiadomienie o przestępstwie). Wykładnię taką należy uznać za słuszną chociażby w świetle art.3 ust.3 Dyrektywy, który przewiduje udział osoby wspierającej ofiarę przestępstwa już w momencie pierwszego kontaktu z organami ścigania. Ustawa zapewnia tylko obecność innej osoby w czasie czynności, nie zaś jej udział w takiej czynności, co wyklucza np. prawo zadawania

pytań osobie przesłuchiwanej. Warunkiem obecności podczas czynności z udziałem pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym jest, aby obecność ta nie uniemożliwiała lub tylko nie utrudniała w istotny sposób czynności. Samo dopuszczenie danej osoby wspierającej do udziału w czynności nie wymaga decyzji procesowej (może być konkludentne), natomiast odmowa dopuszczenia w oparciu o ww. kryterium następuje w formie niezaskarżalnego zarządzenia (lub postanowienia).

Działania Fundacji Pomocy Ofiarom przestępstw powinny polegać na utworzeniu i przeszkoleniu grupy wolontariuszy mogących pełnić funkcję osób wspierających pokrzywdzonych na podstawie regulacji art.299 a k.p.k. oraz propagowaniu tej instytucji wśród przedstawicieli organów ścigania i prokuratury. Jeśli chodzi o profil potencjalnych wolontariuszy to mogą być nimi np. emerytowani sędziowie i prokuratorzy oraz młodzi adwokaci lub radcy prawni lub aplikanci adwokaccy (radcowscy). Oprócz praktycznej znajomości procedury karnej powinna ich cechować również empatia wobec pokrzywdzonych oraz zdolność zachowania poufności w odniesieniu do udziału w czynnościach.

Do argumentów przemawiających za utworzeniem swoistego korpusu takich wolontariuszy oraz rozpropagowaniu wiedzy o ich istnieniu przemawiają chociażby następujące argumenty:

- wolontariusze ci nie stanowiliby konkurencji ani dla osób upoważnionych do reprezentowania pokrzywdzonych na podstawie art.51 k.p.k. ani profesjonalnych pełnomocników działających na podstawie art.87 k.p.k. Dodać należy, że w SORAS przeciwieństwie do profesjonalnych pełnomocników udział wolontariuszy nie byłby związany z ponoszeniem przez pokrzywdzonych kosztów, a w przypadku pełnomocników z urzędu przechodzenia sformalizowanej procedury ich wyznaczania;
- w przypadku, gdyby fakt istnienia takich wolontariuszy zaistniałby w świadomości społecznej (w tym wśród potencjalnych ofiar przestępstw) mogliby oni wspierać pokrzywdzonych już przy pierwszym kontakcie z organami ścigania (przesłuchaniu), co aktualnie nie jest możliwe, gdyż pokrzywdzeni otrzymują pisemną informację o swoich uprawnieniach i obowiązkach najczęściej dopiero bezpośrednio przed pierwszym przesłuchaniem (albo niezwłocznie po ustaleniu pokrzywdzonego, jeśli odstępuje się od przesłuchania). Obecne brzmienie wzoru pouczenia pokrzywdzonego o jego prawach i obowiązkach stanowiące załącznik do rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 20.09.2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1619) zawiera wprowadzie (w

przeciwieństwie do art. art.300 § 2 k.p.k.) pouczenie o treści art.299 a k.p.k.(pkt.10 ustęp 3), ale biorąc obszerność całego wzoru pouczenia i moment jego wręczenia najczęściej pokrzywdzeni nie mają faktycznych możliwości zaznajomienia się z tym uprawnieniem, a tym bardziej skorzystania z niego.

Biorąc pod uwagę kwalifikacje wolontariuszy mogliby oni świadczyć pokrzywdzonym nie tylko wsparcie psychiczne i praktyczne w trakcie ich udziału w czynnościach, ale także wykraczając poza bierny udział w procesie karnym świadczyć nieformalne doradztwo prawne (np. przy zaskarżaniu decyzji o zaniechaniu ścigania) a także korzystnie wpływać na postawy organów ścigania i prokuratury wobec pokrzywdzonych.